

דף ב

'שלשים ושש כריתות בתורה'. רש"י (כאן בד"ה פסח ומילה ובדף ז. ד"ה כרת, ובשבת כה. ובחולין לא סע"א ניל"ד ברש"י להלן כג: ד"ה איסור מיתה) מפרש 'כרת' – שמת בלא בניים. וכן דעת רבנו תם, וכ"כ רבנו יונה (בפרושו לאבות ב,א).

ואילו ריב"א (בתוס' שבת כה סע"א; יבמות ב. ד"ה אשת; להלן ז. ד"ה דחנקתיה) סובר שהכרתת זרע הוא עונש 'ערירי' [הנאמר בדודתו ובאשת אחיו, ונלמד מהם בהקש לשאר עריות. עתוס' יבמות שם], אבל עונש 'כרת' גרידא הוא שאינו מגיע לששים שנה, כמו שאמרו במסכת מועד קטן (כח.). ובירושלמי (בכורים ב) אמרו שאינו מגיע לחמשים. וכן דעת הרמב"ן (בסוף אחרי מות ובספרו תורת האדם – שער המיחוש, ענין הפטירה).

עוד למהותו של עונש כרת ועניניו, ע' בנספח שבסוף המסכת.

'יצא מגדף שאינו עושה מעשה'. כתב בספר מנחת חינוך (ע,יא): יש להוכיח מכאן שהמגדף בכתב אינו חייב, שאם כן אין לנקוט זאת ככלל פסוק 'יצא מגדף שאינו עושה מעשה'.

הראיה מבוססת ביותר עפ"י הגמרא דלהלן (ג): שלכך לא אמרו חכמים 'יצאו מגדף ובעל אוב – כי בבעל אוב יש אופן שיש בו מעשה – משמע שבמגדף אי אתה מוצא מעשה.

ולכאורה אפשר לדחות על פי מה שאמרו להלן (ד). וברש"י ג סע"ב ור"ן סנהדרין (סה): שאף על פי שעקימת שפתיו הוי מעשה, מגדף נחשב אין בו מעשה הואיל וישנו בלב, כלומר עיקר איסורו בלב, והפה אינו אלא ביטוי למה שבלבו. ולפי"ז יש לומר שאף אם בכתיבה נחשב 'מגדף' וחייב כרת, אעפ"כ נחשב 'אינו עושה מעשה' כיון שעיקרו בלב.

ועוד יתכן לחדש, כיון שעיקרו בלב ואין הפה נחשב אלא כמגלה את האיסור, אם כן גם אם בעלמא כתיבה אינה כדיבור (ע' שב יעקב מט), כאן די גם בגילוי ע"י כתיבה לחייב, שהרי עיקר האיסור הוא בלב ואין צורך בביטוי שפתיים דוקא, והרי הוא מביע את מחשבתו בצורה מפורשת בכתיבה ומתקיים בזה תנאי המשנה בסנהדרין נה: 'המגדף אינו חייב עד שיפרש השם'. אך שמא אין זה בכלל 'נוקב', ומאידך י"ל שלמלקות וכרת א"צ דין 'נוקב'. וצ"ע היטב בסוגיא שם נו. וער"ן שם סה: שאם שמע גידוף בשם מאחר וקיבל הדברים הללו, אעפ"י שלא גידף מעצמו חייב.

(ע"ב) 'אמר ר' יוחנן: שאם עשאן כולן בהעלם אחת חייב על כל אחת ואחת'. הנה זה דבר פשוט

שאין צריך לאמרו, שהעובר במזיד על עבירות הרבה, לוקה על כל אחת ואחת. ואם כן יש לשאול מדוע צריך להשמיענו שחייב חטאת על כל חטא וחטא, מה חילוק יש בין חיוב מלקות לחטאת?

יש לומר שמשמיענו שכל השלשים-ושש המנויים במשנה, איסורים מחולקים המה, שלא נאמר כל העריות שם איסור אחד הוא (והרי כולן נכללו ב'כרת' אחת, והוה ס"ד שגם חטאת אחת תהיה לכולן. ערש"י מכות יד.). וכן באיסורי עבודה-זרה, וכמו שמבואר בהמשך הסוגיא.

עוד יש לומר שישוד הדין שכל דבר שחייבים על זדונו כרת חייבים על שגגתו חטאת, אינו רק כלל לסימן בעלמא שעבירה שזדונו כרת דינה בחטאת בשוגג, אלא קשורים הדברים בעצם זה לזה, שחיוב חטאת בא במקום הכרת עצמו, ולו יצויר שייפטר מכרת מטעם כלשהו – לא יתחייב חטאת כלל [כן יש להוכיח מהסוגיא בפ"ב דמכות ומשבת סט]. מעתה יש לומר שהיה עולה על הדעת שהעושה עבירות הרבה בהעלם אחד, הגם שמצד העבירה עצמה יש כאן שמות מחולקים, אבל מצד חיוב כרת שם אחד הוא לכולם, שהרי שם 'כרת' אחד הוא [אם כי חייב כרת על כל אחת ואחת] – קמשמע לן שאעפ"כ שמות האיסור מחולקים לחיוב חטאת. [ונראה שמאותו הטעם סלקא דעתין שמביא חטאת אחת לכל

הערייות, שהרי נכללו כולן ב'כרת' אחד וחיוב החטאת שייך בעצם לדין כרת כאמור – לכך יצאה כרת באחותו לחלק, כדלהלן בגמרא].

עוד יש לומר שהשמיענו אפילו באופן שהיתה שגגה אחת ממש לכל האיסורין, כגון תינוק שנשבה בין הנכרים, שאינו יודע כלל את התורה, הוה אמינא שמביא חטאת אחת בלבד, שהרי שגגה אחת היא לו בעצם, קמ"ל שחייב על כל אחד ואחד [למאן דאמר שתינוק שנשבה לבין העכו"ם אינו נידון כאנוס – ע' שבת סח] (עפ"י חדושי ר' אריה לייב מאלין ח"ב נו. וע"ע חדושים ובאורים ג,ט).

א. עוד י"ל שהיה מקום לומר, זה שבמלקות לוקה על כל אחת, לא משום ריבוי האיסורין הוא אלא משום ריבוי ההתראות, והלא אפילו בעבירה אחת התראות מחלקות, כמו שאמרו בנוזר שאמרו לו אל תשתה אל תשתה חייב על כל אחת ואחת, אבל לולא חילוק התראות אין לחייב אלא אחת על כל העבירות ואפילו על איסורים מחולקים, ואם כן בשוגג שאין שם התראה, הו"א שחייב אחת. ובפרט בקרבן שהוא בא לכפרה ולא לעונש, היה מקום לסבור שקרבן אחד מכפר על כמה עבירות (וכמו קרבן עולה שמכפר על כמה 'עשין' – ע"ע במובא בזבחים ז). וכן היה מקום לומר שהחיוב בא על עצם שגגת העולם, והרי העולם אחד הוא. קמ"ל.

ב. מה שכתב בחדושי רא"ל שאם יצויר שייפטר מכרת מסיבה כלשהי, ייפקע חיוב חטאת – בקהלות יעקב (שבת ל) הוכיח לאידך גיסא, מכך שהוצרכנו (במכות יד) לימוד מיוחד שאין חיוב חטאת למי שלא מל, והלא לדעת הרמב"ם (מילה א) לא חל חיוב כרת למי שלא מל עד שימות והוא ערל, ולפי זה היכי משכחת לה לחייב קרבן, הלא עדיין אינו חייב כרת – אלא מוכח שאין חיוב כרת גורם אלא העבירה עצמה מחייבתו, אלא שצריך שיהא על עבירה זו דין כרת בעלמא, ע"ש.

ונראה שראיה זו אינה מכרחת, כי יש לתרץ כמו שכתב בשיטה מקובצת (כאן), שמשכח"ל באופן שהוא אנוס עתה מלמול, כגון שנסתרס, שכיון שהויד בתחילה – חייב כרת, הגם שהוא אנוס עכשיו. ותירוץ זה נכון אף לשיטת הרמב"ם כמו שכתב החזון איש (באה"ע קמח לדף כט).

אמנם בקה"י שם הוכיח ממק"א שאף באופן שבשעת העבירה היה בדין כרת, ואחר כך נפטר – אעפ"כ נשאר בחיוב חטאת. אך נראה שזה יתכן אף לדעת הגרא"ל שהחטאת באה במקום הכרת – כי י"ל ששעת העבירה היא הקובעת, ולא שעת הבאת החטאת.

ויש להביא דוגמא נוספת לכך שקיים חיוב חטאת באופן שאין עונש כרת בפועל – העושה שני חצאי מלאכה בשתי שבתות, שבמזיד פטור ממיתה וקרת, ובשוגג חייב בודון שבת. וזה עפ"י דברי האור-שמח (שגגות ז). ואמנם אין הדבר מוסכם – ע' בשפת אמת להלן יז: שבט הלוי ח"ג מ,ה.

וע' גם בשפ"א (שבת ג). שהעלה אפשרות – לט"ד דגמרא – ששנים שעשו מלאכה פטורים מכרת ואעפ"כ יתחייבו קרבן משותף.

גם יש לעיין בפחות מכן עשרים שהוא חייב חטאת אעפ"י שאין ב"ד של מעלה מענישים אותו וא"כ אינו חייב כרת [ובספר תיבת גומא לפמ"ג (פרשת חיי) כתב משום כך שפטור מאשם תלוי, ונחלקו עליו אחרונים – ע' במובא בדע"ת ה סקי"א ובדרכ"ת שם סקכ"ה].

'אמר רבי יוחנן: שאם עשאן כולן בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת'. מה שנקט 'כולן', והלא אין שייך שכולן ייעשו באדם אחד, שהרי הבא על הבהמה ואשה המביאה בהמה עליה נמנו כשתים [מפני שהן שני איסורין נפרדים – ע' ספר המצוות ל"ת שמת; אג"מ אה"ע ח"א טז] – כבר פירש רבי יוחנן עצמו (להלן ג). תנא גברי קחשיב ותני: 'הבא על הזכור והמביא זכור עליו'.

ופסח ומילה שאין בהם קרבן – ודאי אינם בכלל דבריו, שהרי אין אני קורא בהם 'שאם עשאן', שאינם בעשיה אלא במניעה. אכן לענין כרת במזיד אתה מוצא ל"ו חיובים באדם אחד, שהרי מי שלא מל עצמו במזיד ולא עשה פסח – חייב כרת משום פסח, כמו שאמרו בפסחים סט: וכן פסק הרמב"ם (קרבן פסח ה,ד).

'מסור'. על הצורה הלשונית – ע' במובא בבבא-קמא צט.

'בשלמא פטור לגמרי לגמרי לא מצית אמרת דכתיב כי כל אשר יעשה מכל התועבת האלה ונכרתו...'. פירוש: 'פטור לגמרי לא מצית אמרת' – עד שיעבור על כולן, שכן משמע 'מכל התועבות' אפילו על מקצתם חייב (שיטמ"ק בשם הרא"ש. וע' גם בעולת שלמה).
ויש מקום לפרש: 'פטור לגמרי' – כאשר עשה את כולן, אין די לו בחטאת אחת לכפרה, 'לא מצית אמרת דכתיב כי כל...' – וכשם שבמזיד די לו בעונש כרת כשעשה את 'כל התועבות', הכי נמי די לו בחטאת בשוגג (עפ"י הגר"ס).

'... הכא נמי מה אחרות מיוחדת שהיא ערוה ואין לה היתר בחיי אוסרה, אף כל שאין לה היתר בחיי אוסרה – יצאה אשת איש שיש לה היתר בחיי בעלה' – ואם כן נאמר שאם בא על כמה עריות בהעלם אחד ובכללן אשת איש, לא יתחייב עליה בפני עצמה אלא תיכלל בקרבן שמביא על איסור אחר (כנ"פ. וע' בחדושי הגר"י וינוגרד).

'אלא כרת דאחרות למאי אתא... לחלק על אחרות שהיא אחות אביו ושהיא אחות אמו'. אין להקשות מנין להעמיד באופן זה ששולשתן משם אחוה, שמא בא הכתוב לחלק דוקא בשמות שונים לגמרי, כגון בא על כלתו שהיא נדה, או אחרות שהיא אשת איש – לפי שהכתוב מדבר באיסור אחוה (תוס' להלן טו. ד"ה לחייב. וע' שפ"א).

*

שלשים ושש כריתות

'דהנה הכריתות שבתורה הם שלשים ושש, ומהם רבים באיסורי הערוה, רצוני לומר על בעילה האסורה, וכן מיתות בית דין בענין הבעילה – שש עשרה. ואין באיסור המאכלים מיתה כלל. והטעם בהיות העונשין הגדולים, כמיתת ב"ד והכרת בעיני הבעילה – מפני שגילוי העריות דבר נמאס מאד אצל התורה, כנזכר בזאת הפרשה ובמקומות רבים בכתוב. וחכמים מזכירין לעולם עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים – יזכירו אותה אחר עבודה זרה וקודם שפיכות דמים, וכמו שאמרו אלקיהם של אלו שונא זימה הוא, ויש לענין סוד גדול בסוד היצירה. והרב אמר במורה הנבוכים (גמא) בעבור היות יצר האדם גדול בענין המשגל, והתאוה בו רבה, והדברים שהם רבי המכשולות צריכים עונש גדול ליסר אותם. וגם זה אמר'.

(רמב"ן סו"פ אחרי מות. וע"ש יחו.)

'אמר רבי יוחנן: מפני מה לקו באיכה – מפני שעברו על ל"ו כריתות שבתורה. ו'איכה' בגימטריא ל"ו (סנהדרין קד:).

'... כי כאשר ישראל היו דבקים בו יתברך, אי אפשר שיהיו גולים מן הארץ עד שתשב העיר בדד, אבל בשביל שנכרתו ישראל מן העיקר, הוא השם יתברך, ולכך הלכו ישראל בגולה, כי קודם זה היו נטועים כעץ שהוא שתול על פלגי מים, וכאשר עברו ל"ו כריתות נכרתו מן הש"י. והדבר שהוא גורם הכריתה מן הש"י, הם הכריתות שבתורה כדכתיב הכרת בעולם הזה תכרת

לעולם הבא. ומפני זה נכרתו מן העיקר עד שהלכו בגולה... (ע"ע על הקשר של עולם הבא לארץ ישראל – ביוסף דעת סנהדרין צ).

... ונראה כי ל"ו כריתות כנגד מה שאמרו בסוכה (מה:): שיש ל"ו צדיקים שמסתכלים באספקלריא המאירה שנאמר **אשרי כל חוכי לו**. ואלו ל"ו הם הפך זה, כי הצדיקים עם השי"ת לגמרי, ובעלי כריתות נכרתים מן השי"ת לגמרי, ודבר והפכו הם שוים' (מתוך נצח ישראל – פרקים ח' ט'. עע"ש).

'והפסח והמילה מצוות עשה' –

המיוחד בשתי מצוות-עשה אלו, שיש בהן כרת – כי על ידיהן קנה השי"ת את ישראל להיות לו לעם, לאחר ששחררם מיד משעבדיהם. נמצא אדם מיישראל שאינו מקיים מצוות אלו, מראה בעצמו שאינו מרוצה מקבלת עול זה, והריהו מכרית עצמו מעמו (עפ"י בני יששכר ניסן ד.ה).

הרמב"ם (בפירושו למסכת אבות) כותב: מעונשן של העבירות יש לנו ללמוד מתן שכרן של מצוות. ולמדנו לפי זה שכשם שהמבטל מצוות אלו ענוש כרת, כך בקיומן מתקשר האדם בקשר אמיץ וחזק מאד להשי"ת, והלא מדה טובה מרובה ממדת פורענות. ומשום כך ניתנו לבני ישראל שתי מצוות אלו כבר במצרים (עפ"י שם שמואל ויקהל).

דף ג

'ור' יצחק סבר עונשין מן הדין ואיבעית אימא יליף עונש מאזהרה'. ערש"י. וקשה, הלא רבי יצחק סובר אין מלקות בחייבי כריתות, ומה ענין עונשין מן הדין יש באחותו, והלא בסוגיא במכות (יג) מבואר שלכרת ולקרנב אין צריך אזהרה.

ונראה שרש"י הולך לשיטתו במשנה (ד"ה ופסח ומילה). ולכן גם פירש האזהרות בכל השניים במשנה. עפ"י קה"י שאין קרבן אלא על לאו. וכן נראה לכאורה מדברי הרמב"ם בכמה מקומות (וכבר עמדו האחרונים לישב הדברים עם הסוגיא במכות. ע' במפרשים מכות יג; חדושי הנצי"ב יומא פא. קה"י כריתות א).

ולפי הסוגיא במכות נראה לפרש שאין כוונת הגמרא לאיסור אחותו אלא לשאר מקומות, וזהו 'ר' יצחק סבר עונשין מן הדין' – בשאר מקומות, שהרי אין לו לימוד מאחותו לומר שאין עונשין. 'אבע"א יליף עונש מאזהרה' – בשאר מקומות שיש אזהרה מפורשת, אבל כשאין אזהרה סובר אין מזהירים מן הדין.

'אמר ר' אלעזר אמר ר' הושעיא: כל מקום שאתה מוצא ב' לאוין וכרת אחד, חלק חטאת ביניהן... וכי מאחר דלאוין מוחלקים כרת דאחותו דכתב רחמנא למה לי...'. לפי דברי רבי אלעזר אין צורך בלימוד מיוחד לחלק חטאות בשמות מחולקין, אלא למדים מואל אשה בנדת טמאתה שאם בא על חמש נדות בהעלם אחד, שחייב על כל אשה ואשה, שאף על פי שאין שם לאוין מחולקין – גופים מחלקים (ריטב"א מכות יד. ותמה על לשון רש"י שם. ואולם הרש"ש שם כתב לפרש דברי רש"י שעולין בקנה אחד עם דברי הריטב"א).

– דוקא בשני דברים ששמותיהם חלוקים, אפילו שמותיהם דומים זה לזה, כגון אחותו שהיא אחות אביו ואחות אמו, אבל שני לאוין בדבר אחד כגון אכל חלב המוקדשין אליבא דר' יהודה שסובר (ד:): לוקה שנים משום חלב, או אפילו בשתי פעולות כגון אכל חלב חולין עם חלב המוקדשין בהעלם אחד, או דם